

קטעים מספר

עיונים ברש"י

עפ"י מ"ו בת"י ומ"ו דפוסים ישנים
(הצורך במהדורה חדשה)

מאת

שמואל יהושע גולד

המהדיר של "פירוש רש"י המקורי לתורה,
לחמש מגילות ולתהלים ומשלי"

לרגל שמחת הבר-מצוה של נכדי האהוב יהודה נ"י
בן הרב"ג ר' דוד גולד שליט"א

פרשת דברים, הפטרת:

"ואשיבה שופטך בבראשונה ויועצך כבתחלה
אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה"
ב' תמוז תשס"ב

בט' תמוז תשס"ב, שמונה מאות תשעים ושבע שנים
לפטירת רבן של ישראל

שי למשתתפים במסורתנו

עבר מוקדם ויעקב אבינו אמיתי הוא

בראשית כו:

(כה) וַיָּבֵן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה' וַיָּט שָׁם אֶהְלֹו וַיִּכְרֹו שָׁם עֲבָדֵי יִצְחָק
בָּאֵר: (כו) וַאֲבִימֶלֶךְ הַלֵּךְ אֵלָיו מִגֵּרָר וְאַחֲזֹזֹת מִרְעָהוּ וּפִיכֹל שֶׁר צָבָאוּ:

(לא) וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאַחִיו וַיִּשְׁלַחֵם יִצְחָק וַיָּלְכוּ מֵאֵתוֹ
בְּשָׁלוֹם: (לב) וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עֲבָדֵי יִצְחָק וַיִּגְדּוּ לוֹ עַל אֲדֹת הַבָּאֵר
אֲשֶׁר חָפְרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִצָּאֵנוּ מַיִם:

רש"י: וַאֲבִימֶלֶךְ הַלֵּךְ אֵלָיו. קודם כריית הבאר הזאת, וביום השבועה
ויבאו עבדי יצחק ויגידו לו על אודות הבאר (פסוק לב):

ואלה דברי רש"י בספרו הבנת המקרא (וגם מובא בספר הכתב והקבלה)
על דברי רש"י לעיל ד א: והאדם ידע. כבר קודם עניין של מעלה, קודם
שחטא ונטרד מגן עדן, וכן ההיריון והלידה, שאם כתב וידע אדם נשמע
שאחר שנטרד היו לו בנים:

העתיד לעבר, כמו ויאמר וידבר ויקם וילך ודומיהן, וזה דווקא במאמרים
ונכון לקרוא העבר הזה העבר המסודר. אמנם כאשר ירצה לספר ענין אשר
התחיל ונזדמן קודם הענין שסופר לפניו בין שיהיה הענין מן הנושא שהוא
בעצמו בין שיהיה מנושא אחר, הנה אז ישתמש בפועל עבר גרידא, ולעולם
בקדימת השם אל הפעל, כגון כאן והאדם ידע, הקדים הנושא והשתמש
בפעל עבר גרידא, וענין העבר הזה נכון לקראו עבר המוקדם, וזהו שפירש
רש"י ז"ל, אילו היה כתוב "וידע אדם" היה משמע לאחר שנטרד וכו'. ודע
הכלל הזה ושמרהו כי תצטרך לו במקומות רבים, כגון לקמן וה' פקד את
שרה (כא א) שפירש הרב קודם שריפא את אבימלך, וטעמו מדלא אמר
ויפקוד ה' וגו'. וכן ואל משה אמר (שמות כד א) קודם עשרת הדברות. וכן
ואל הזקנים אמר (שם כד יד) בצאת מן המחנה. וכן ודבר אבנר היה (ש"ב ג
יז) קודם לכן. וכן ואלישע דבר אל האישה (מ"ב ח א) פירש בו זה שבע
שנים, מדלא כתיב וידבר אלישע. וכן במקומות אין מספר."

לדוגמא, פרשת העקידה כולה עבר מסודר היא, שכל הפעלים הם בלשון
עתיד עם וי"ו ההופכתם לשעבר: וישכם, ויחבוש, ויקח, ויבקע, ויקם, וילך
וישא, וירא וכו'.

וכאן מכיון שיום השבועה וכריית הבאר וחפירתה והבשורה על מציאת מים
היו ליום המחרת, כמו שנאמר בפסוקים לא לב: וישכימו בבקר וישבע
איש... ויהי ביום ההוא ויבואו עבדי יצחק ויגידו לו על אודות הבאר אשר
חפרו ויאמרו לו מצאנו מים, אומר רש"י שהליכת אבימלך אל יצחק היתה
ביום שלפני הכרייה. ולפי המלבי"ם המבדיל בין "כרייה" שהיא התחלת
החפירה, ל"חפירה" שהיא גמר המלאכה, כמו בור כרה ויחפרהו (תהלים
טז), יכולים לומר שהליכת אבימלך והכרייה היו ביום אחד, והחפירה
והשבועה ובשורת מציאת המים היו ליום המחרת והפסוקים כתוב
כסדרם.

וכן "ויצחק בא מבוא באר לחי רואי" (בראשית כד סב) אינו המשך למה שנאמר בפסוק הקודם: "ותקם רבקה ונעירותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש ויקח העבד את רבקה וילך". אלא עבר מוקדם הוא, שאילו נאמר על הסדר היה לו לומר "ויבוא יצחק". אחרי העקידה, על הפסוק בראשית כב יט, "וישב אברהם אל נעריו", כדי לענות על השאלה ויצחק היכן היה, מתרגם ומפרש יב"ע "ודברו מלאכי מרומא ית יצחק ואובילוהי לבי מדרשא דשם רבא והוה תמן תלת שנין" (ומלאכי מרום לקחו את יצחק והובילוהו לבית מדרשו של שם הגדול והיה שם שלש שנים). "ויצחק בא מבוא באר לחי רואי" מתרגם יב"ע, "ויצחק הוה אתי מבי מדרשא דשם רבא" (ויצחק היה בא מבית מדרשו של שם הגדול), כדי להיות במקום שיוכל לקבל את פני מי שעתידיה להיות אשתו.

יעקב בחיר האבות

וכאן מקום אתי להסיר מעל יעקב אבינו, בחיר האבות, את לעג השאננים והבוז של גאיונים שהלעיזו עליו הגוים בכל הדורות, כאילו התנהג עם עשו אחיו באכזריות ובלי רגשי אחווה בסורבו להאכיל את הרעב לחם ולהשקות את הצמא מים. ואומות העולם מונים אותנו, שמקור השראתינו הוא האכזריות של יעקב שאטם אחזנו מזעקת דל, ושעשו, מקור השראתם, הוא צדיק גמור שנפל קרבן לנוכלות ורמאות אחיו. האם באמת נמנע יעקב מלעזור לאחיו בשעת מצוקתו? ואם כך היו פני הדברים מדוע לא נטל עשו הרשע את האוכל בחזקה ובעל כורחו? ומי היה מאשימו על זה? אדרבה ואדרבה, הכל היו מצדיקים ומשבחים אותו ומגנים את יעקב אשר מנע טוב מאחיו.

ועוד, אינני מכיר שום יהודי שהיה נוהג כך, בבוא שונאו הכי גדול ומבקש ממנו לחם לאכול ומים לשתות שלא היה מגיש לו מיד ובסבר פנים יפות. ואם זה לא נמצא בינינו בכל הדורות יכולים אנו להיות סמוכים ובטוחים שזה לא היה אצל אבותינו הקדושים, כי "מעשי אבות ירשו בנים".

האם יעקב אבינו לא קיים ציווי של משה רבינו "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך" (דברים טו ז) ?

האם יעקב אבינו לא קיים את ציווי של ישעיה הנביא "הלא פרום לרעב לחמך... ומבשרך אל תתעלם" (ישעיה נח ז) ?

האם יעקב אבינו לא קיים עצתו של החכם מכל אדם "אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים" (משלי כה כא) ?

האם יעקב אבינו לא קיים את דברי חז"ל, "מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל" (גיטין סא.) ?

לא ולא, לא נהיה כדבר הזה ולא נשמע כמוהו מאז היות ישראל לעם, ולעולם לא יהיה ולא יישמע כדבר הזה בינינו.

עכשיו, לומד יקר, שים לב וידווח לך. כל פרשת סיפור מכירת הבכורה נאמרה בנוסח עבר מסודר: בראשית כה (כו) "ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד, (כח) ויאהב יצחק את עשו, (כט) ויזד יעקב נזיד ויבוא עשו מן השדה, (ל) ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני, (לא) ויאמר יעקב מכרה כיום, (לב) ויאמר עשו הנה אנכי הלך למות, (לג) ויאמר יעקב השבעה לי... וישבע לו וימכור את בכורתו, (לד) ויאכל וישת וילך ויבז עשו את הבכורה. וק פועל אחד בולט בְּשׁוֹנוֹתוֹ (פסוק לד), "ויעקב נתן" לעשו לחם ונזיד ערשים".

וכאן התורה עברה לדבר בעבר מוקדם. וכדברי רש"י שהבאנו למעלה: "אמנם כאשר ירצה לספר ענין אשר התחיל ונודמן קודם הענין שסופר לפניו... הנה אז ישתמש בפועל עבר גרדא, ולעולם בקדימת השם אל הפעל". נמצאנו למידים שקודם הענין של מעלה, באותו רגע שעשו אמר "הלעיטני נא מן האדום האדום הזה כי עיף אנכי", אפילו לפני שהתחיל לדבר על הבכורה נתן יעקב לעשו לאכול ולשתות. והתורה חיכתה לספר את הדבר רק בסוף כדי לגלות את גודל הביזוי שבמה עשו את הבכורה, שאחרי שהוא אכל ושבע ודשן, ואחרי שמילא כריסו בולילה וסביאה, ושלא היה אנוס על פי הרעב והצמא, השליך את הבכורה אחרי גוו כנצר נתעב וככלי אין חפץ בו.

ובאמת, הוצא מדברינו הוא שהנוכל והרמאי הוא עשו. וכשאביו קרא לו ואמר לו שילך לשדה לצוד ציד כדי שיכרכו לפני מותו, אם היה בו שמץ של הגנות וישרות היה עשו צריך לומר לאביו, "אבא, אני יודע שאתה רוצה לברכיני מפני שאני הבכור, אבל אינני הבכור שכבר מסרתיה לאחי יעקב". אבל אין זה דרכו של עשו, ומעשי אבות ירשו בניהם, כדברי רש"י, "אף אילו

נחלים וחומסים ומראים עצמם כבשירים" (בראשית כו לד). נחלים לא היה כאן מקח וממכר אלא מסירה וויתור מצד עשו. "מכרה כיום את בכורתך לי" משמעותו מסירה כמו וימכרם ביד אויביהם (שופטים ב יד) ולפיכך אין שום זכר לתשלום מצד יעקב אבינו. וראה בספר הכתב והקבלה באריכות, וינעם לך.

וכן בראשית לו ג: "וישראל אהב את יוסף מכל אחיו כי בן זקונים הוא לו ועשה לו כתונת פסים" הוא עבר מוקדם, שאין לומר שהוא המשך של הפסוק הקודם, שמפני שהביא יוסף את דיבתם רעה אהבו אביו. וגם שם ראה בספר הכתב והקבלה.

מרדכי היה בשושן קודם בוא אחשורוש לשם מרדכי כבר נר בשושן הבירה לפני שאחשורוש הגיע לשם. וראה פירוש יוסף לקח למגילת אסתר של הר' אליעזר אשכנזי, וז"ל בפרק א סוף פסוק ב: בימים ההם כשבת המלך אחשורוש... והתועלת הנמשך מהכתוב הזה לענין פרסום הנם הוא שמאז יודע מחשבות אדם הטה את לב המלך והעיר את רוחו להושיב כסאו בשושן מה שלא עשו המלכים הקודמים לו וכל זה להביאו אל המקום אשר שם מרדכי, הביא הנחש אצל החבר כמו שיתבאר עוד שקודם בוא אחשורוש אל שושן היה מרדכי שם כי על כן נאמר איש יהודי היה בשושן ולא אמר ויהי איש כמו שנאמר ויהי איש מן הרמתיים (ש"א א א) אבל אמר "היה" כאילו אמר שמרדכי היה שם קודם לכן: